

# ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

—Η πρόκληση της καταγραφής τους και η συνεισφορά της ΒΙΔΑ

Μαριλένα Βακαλοπούλου

*Πολιτισμιολόγος, Ιδρυτικό μέλος ΑΜΚΕ ΒΙΔΑ*

Μαρία Δανιήλ

*Δρ Αρχιτέκτων, Ιδρυτικό μέλος ΑΜΚΕ ΒΙΔΑ*

Αύρα Κατζιλιέρη

*Ιστορικός*

Μαρία Μαυροειδή

*Δρ Ιστορικός – Βιομηχανική*

*Αρχαιολόγος, Ιδρυτικό μέλος ΑΜΚΕ  
ΒΙΔΑ*

Ηρακλής Φασουράκης

*Χημικός μηχανικός, Ιδρυτικό μέλος  
ΑΜΚΕ ΒΙΔΑ*

01

Εργοστάσιο λιπασμάτων  
ΑΕΒΑΛ Πτολεμαΐδας,  
Η. Φασουράκης.



## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η καταγραφή των βιομηχανικών μνημείων, με στόχο είτε την αξιοποίησή τους και τη μετάλλαξή τους σε χώρους διαφορετικής χρήσης από αυτήν για την οποία αρχικά προορίζονταν, είτε την ανάδειξη του μνημείου αυτού καθαυτού ως τόπου ιστορικής και πολιτισμικής μνήμης, αποτελεί πρόκληση για πολλούς και ποικίλους λόγους. Ιδιαίτερα δε, όταν τα μνημεία είναι μικρές μονάδες ή εργαστήρια.

Σήμερα, τα κατάλοιπα της ελληνικής βιομηχανίας βρίσκονται διασκορπισμένα σε όλη την Ελλάδα, εγκαταλεημένα και παραμελημένα. Ο ρόλος τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας, η σημασία και η σπουδαιότητά τους διαγράφονται με ταχείς ρυθμούς από τη συλλογική μας μνήμη. Ενάντια σε αυτή την απαξίωση και τη διολίσθηση στη λίθη της ιστορίας ενός κλάδου της οικονομίας, δημιουργήθηκε η ομάδα «Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής» (ΒΙΔΑ).

## Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Στον όρο βιομηχανική κληρονομιά περιλαμβάνονται όλα τα μνημεία του βιομηχανικού πολιτισμού τα οποία έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία. Τα μνημεία αυτά μπορεί να είναι κτίρια και μηχανήματα, εργαστήρια, μύλοι και εργοστάσια, ορυχεία, μονάδες επεξεργασίας και διύλισης, αποθήκες και μαγαζιά, μονάδες παραγωγής, μεταφοράς και χρήσης ενέργειας, υποδομές και μέσα μεταφοράς, καθώς και κοινωνικές δομές που σχετίζονται με τη βιομηχανία, όπως κατοικίες, χώροι λατρείας και εκπαίδευσης.

Η συστηματική επιστημονική μελέτη των βιομηχανικών καταλοίπων άρχισε τον 19ο αιώνα στη Γαλλία, όταν ιδρύθηκε στο Παρίσι το πρώτο τεχνικό μουσείο και έγινε η πρώτη προσπάθεια καταγραφής και διάσωσης του βιομηχανικού και τεχνικού πολιτισμού.

Στην πορεία συνεχίστηκαν οι προσπάθειες μέσω της υπογραφής της σύμβασης προστασίας της παγκόσμιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (Σύμβαση Παρισιού, 1972) και με τη σύνταξη μιας διακήρυξης στην οποία αποκωδικοποιήθηκαν οι αρχές της βιομηχανικής κληρονομιάς και έλαβαν το 2003 τη μορφή χάρτας (Χάρτα του Nizhny Tagil).

Επιπλέον, πολλά αναγνωρισμένα βιομηχανικά κατάλοιπα χαρακτηρίστηκαν ως μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς από την UNESCO.

## ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΟΜΩΣ;

Η βιομηχανική κληρονομιά στην Ελλάδα είναι υποτιμημένη, καθώς δεν επετεύχθη στη χώρα μας το επίπεδο εκβιομηχάνισης των δυτικών χωρών, αν και η πρόοδος της ελληνικής βιομηχανίας του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα ήταν συγκρίσιμη με την αντίστοιχη των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών της περιόδου.

Σημαντικά βήματα στον τομέα της μελέτης και της προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς έχουν πραγματοποιηθεί, όμως τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα είναι πολλά και η καταγραφή των βιομηχανικών μνημείων αποτελεί πρόκληση, δεδομένης της ιδιαιτερότητας της σχετικής έρευνας — αρχής γενομένης από τη μέχρι πρόσφατα απουσία επαρκούς θεσμικού πλαισίου, την έλλειψη ολοκληρωμένης επι-



02

02

Ασβεστοκάμιнос Βεύης, Βιομηχανικά Αρχεία Απογραφής. Η. Φασουράκης.

03

Σκάλα φόρτωσης μεταλλείων βωξίτη, Ελευσίνα, Βιομηχανικά Αρχεία Απογραφής. Η. Φασουράκης.

04

Λιπάσματα Δραπετσώνας, Βιομηχανικά Αρχεία Απογραφής. Η. Φασουράκης.

05

ΒΟΤΡΥΣ, Αθήνα, Βιομηχανικά Αρχεία Απογραφής. Μ. Δανιήλ.

06

Μηχανοστάσιο Σιδηροδρομικού Σταθμού Μύλων Αργολίδας. Μ. Δανιήλ.





**07**  
Καπναποθήκη  
Πορτοκάλογλου  
Δράμας. Η.  
Φασουράκης.

**08**  
Κανναβουργείο  
Έδεσσας. Μ. Δανιήλ.

**09**  
Βιομηχανία  
κονσερβών «ΡΕΑ»,  
Αργολίδα. Μ. Δανιήλ.

**10**  
Ανώνυμη Θεσσαλική  
Οινοπνευματική  
Εταιρεία, Βόλος.  
Η. Φασουράκης.

**11**  
Βιομηχανία  
κονσερβών  
«Πελαργός»,  
Αργολίδα. Μ. Δανιήλ.



**09**



08



10



11

στημονικές, ιστορικές γνώσης και καταγραφής των βιομηχανικών καταλοίπων, τη δυσκολία συνεργασίας τοπικών αρχών και ιδιοκτητών, τις γραφειοκρατικές διαδικασίες ή ακόμη και την πρόσφατη οικονομική κρίση. Πέρα όμως από τα θεσμικά και γραφειοκρατικά προσκόμματα, υπάρχουν και βαθύτερες αιτίες για την απαξίωση της βιομηχανικής κληρονομιάς στον ελληνικό χώρο.

Σε αντίθεση με τα μνημεία της αρχαιότητας, τα οποία στο συλλογικό υποσυνείδητο —και όχι μόνο— είναι καταγεγραμμένα ως ιεροί τόποι ανάδειξης της ιστορίας και του περήφανου παρελθόντος του έθνους, τα βιομηχανικά κατάλοιπα συνειρμικά συνδέονται με την ασχήμια, την οικολογική υποβάθμιση, την παρακμή και το τραύμα της αποβιομηχάνισης. Παράλληλα, η ρευστή φύση των μνημείων αυτών, είτε λόγω των συνεχών επεμβάσεων στη δομή τους για λόγους λειτουργικότητας, είτε λόγω της εγκατάλειψής τους στα στοιχεία της φύσης, δυσκολεύει περαιτέρω την προσπάθεια της καταγραφής τους. Άλλοι παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην καταγραφή των βιομηχανικών καταλοίπων σύμφωνα με τον Neil Cossons είναι η καταστροφή σημαντικών χαρακτηριστικών τους με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο «...το να δημιουργηθεί ένα επαρκές πλαίσιο για να ερμηνευτεί η σημασία αυτού που απομένει (...). Συχνά χρειάζεται οι ερευνητές να δουλέψουν με ορισμούς της κληρονομιάς που δεν σχεδιάστηκαν όμως για τη βιομηχανική κουλτούρα και οι οποίοι τείνουν να αυξάνουν τον κατακερματισμό».

Πρόκειται για «χαμένη γη», συνεχώς μεταβαλλόμενη, με δική της ζωή όπου η παρακμή και η εγκατάλειψη αποτελούν την κινητήρια δύναμη και ταυτόχρονα την υπενθύμιση της ευαλωτότητας των ανθρώπινων επιτευγμάτων.

## ΚΑΤΙ ΑΡΧΙΣΕ ΝΑ ΑΛΛΑΖΕΙ - ΠΩΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΕ Η ΑΜΚΕ ΒΙΔΑ

Η συλλογική στάση απέναντι στην Ελληνική Βιομηχανική Κληρονομιά (ΕΒΚ) άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει από το 1980, με πρωτοβουλίες ατόμων και φορέων, μαθήματα κατάρτισης, συνέδρια, δημοσιεύσεις και αποκαταστάσεις εργοστασίων, αποθηκών, λιμένων και άλλων χώρων βιομηχανικής κληρονομιάς από το Υπουργείο Πολιτισμού, πανεπιστήμια, μουσεία, δήμους, ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Στο πλαίσιο αυτό, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών δημιούργησε (2013–2015) μια σειρά εξειδικευμένων προγραμμάτων για πτυχιούχους πανεπιστημίων. Μερικοί από τους αποφοίτους αυτού του προγράμματος, προσπαθώντας να καλύψουν την έλλειψη σχετικής πληροφόρησης που υπάρχει στην Ελλάδα αναφορικά με τη Βιομηχανική Αρχαιολογία (ΒΑ), ξεκίνησαν μια διαδικτυακή προσπάθεια για την έρευνα της Ελληνικής Βιομηχανικής Κληρονομιάς. Το 2016, μερικοί ερευνητές σχημάτισαν μια εθελοντική ομάδα, αναζητώντας έναν τρόπο να προωθήσουν τις προσπάθειές τους για την ενημέρωση του κοινού και την αρχειοθέτηση της Ελληνικής Βιομηχανικής Κληρονομιάς.

Πολύ σύντομα έγινε φανερό ότι η ομάδα αυτή, όσο επιτυχημένη και αν ήταν (με περίπου 5.800 μέλη τον Νοέμβριο του 2019), δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μακροπρόθεσμος πληροφοριακός και αρχαιακός κόμβος, δεδομένου ότι βασικό

εργαλείο για την κατανόηση, τη διάσωση και την προστασία της βιομηχανικής μας κληρονομιάς αποτελεί η ολοκληρωμένη αναγνώρισή της. Θέματα όπως η διατήρηση, η επανάχρηση και η επανένταξη των βιομηχανικών μνημείων ως ενεργών πολιτισμικών τοποσήμεων οφείλουν να βασίζονται σε ένα υπόβαθρο συστηματικής καταγραφής. Η συστηματική αυτή καταγραφή είναι μία πολύπλοκη διαδικασία η οποία απαιτεί τη συλλογή μεγάλου όγκου δεδομένων και η συμβολή ενός ενιαίου και ελεύθερα προσβάσιμου μπρώου για το ελληνικό βιομηχανικό απόθεμα θα ήταν σημαντική. Διαπιστώνοντας την έλλειψη αυτή, οργανώθηκε η ομάδα «Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής» (ΒΙΔΑ), αρχικά σε εθελοντική άτυπη μορφή, με σκοπό τη συλλογική καταγραφή των κινητών και των ακίνητων βιομηχανικών μνημείων της χώρας.

Η μετεξέλιξη της ομάδας ΒΙΔΑ σε Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία (ΑΜΚΕ) κρίθηκε αναγκαία από τα μέλη της για την αποτελεσματικότερη προώθηση των σκοπών της, μέσω ποικίλων δράσεων.

Η ΑΜΚΕ ΒΙΔΑ, στην οποία συμμετέχουν άνθρωποι με διαφορετικό επιστημονικό υπόβαθρο αλλά με κοινά ερευνητικά αντικείμενα και ενδιαφέροντα, συμφώνησε να εφαρμόσει τις ακόλουθες κατευθυντήριες γραμμές:

1. Να χρησιμοποιήσει το Διαδίκτυο για να διαδώσει στο κοινό την αξία καταγραφής της ΕΒΚ.
2. Να δημιουργήσει μια τυποποιημένη φόρμα για να συλλέξει πληροφορίες για την ΕΒΚ.
3. Να προσφύγει στο ευρύ κοινό για συνεργασία.
4. Να δημιουργήσει έναν ιστότοπο στο διαδίκτυο για να συλλέξει, να αποθηκεύσει και να παρουσιάσει τις συγκεντρωμέ-

νες πληροφορίες της ΕΒΚ που προέρχονται από τις συμπληρωμένες φόρμες.

5. Να διατηρήσει και να βελτιώσει τη σύνδεση με την προαναφερθείσα ομάδα στο Facebook.
6. Να διατηρήσει όλη τη διαδικασία όσο το δυνατόν πιο φιλική προς τον χρήστη.
7. Να κρατήσει το έργο ελεύθερο και προσβάσιμο σε όλους.
8. Να χρησιμοποιήσει δωρεάν εργαλεία για να επιτύχει όλα τα παραπάνω.
9. Να διατηρήσει τον μη κερδοσκοπικό, εθελοντικό χαρακτήρα του έργου.
10. Να αναζητήσει τεχνική βοήθεια για την υλοποίηση των σκοπών της.

## ΤΑ ΔΕΛΤΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ, Η ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΤΗΤΑ

Ο ιστότοπος ο οποίος δημιουργήθηκε εξελίχθηκε σταδιακά σε μια πανελλαδική βάση δεδομένων, που συγκροτήθηκε συλλογικά και περιλαμβάνει διαδραστικό χάρτη όπου αποτυπώνονται τα βιομηχανικά μνημεία της χώρας, νέες δυνατότητες καταγραφής και συμμετοχής από πολλαπλές πλατφόρμες (υπολογιστή, tablet, κινητό τηλέφωνο).

Το Δελτίο Καταγραφής της ΒΙΔΑ συγκροτήθηκε βάσει των διεθνών προτύπων για την καταγραφή και τεκμηρίωση της βιομηχανικής κληρονομιάς, με κύριους στόχους τον ακριβέστερο δυνατό εντοπισμό του καταλοίπου και την τεκμηρίωση της ιστορίας του. Λαμβάνοντας υπόψη την αρχή ότι η καταγραφή είναι μια μορφή διάσωσης, το Δελτίο μπορεί να χρησιμοποιη-

12 Βιομηχανικά Αρχεία Απογραφής, κεντρική σελίδα ιστοτόπου.

13 Διαδραστικός χάρτης.

14 Δελτίο Απογραφής.

15 Κατηγορίες βιομηχανικών μνημείων/καταλοίπων.

θεί τόσο άμεσα για την επιτόπια καταγραφή του καταλοίπου που εντοπίζουμε, όσο και μακροπρόθεσμα, καθώς η τεκμηρίωση θα εμπλουτίζεται διαρκώς από όσους επιθυμούν να συμβάλουν σε αυτήν. Συνεπώς, το Δελτίο έχει διττή λειτουργία: ως εφαρμογή — με τη συμπλήρωσή του — και ως εργαλείο αναζήτησης πληροφοριών και τεκμηρίωσης.

Με δεδομένους τους παραπάνω στόχους, βασικά κριτήρια για τη σύνταξη του υπήρξαν η χρηστικότητα, η απλότητα, η μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα των απαιτούμενων στοιχείων και η ευκολία πρόσβασης στο Δελτίο των χρηστών, οι οποίοι κυμαίνονται από τους ανθρώπους που —χωρίς να είναι ειδικοί— επιθυμούν να καταγράψουν τα κατάλοιπα της βιομηχανικής κληρονομιάς τα οποία εντοπίζουν στο διάβα τους, έως τους εξειδικευμένους ερευνητές. Η συγκεκριμένη φόρμα βασίστηκε τόσο σε προηγούμενα έργα καταγραφών στην Ελλάδα, όσο και σε ενδιαφέροντα παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία. Η κατηγοριοποίηση των κλάδων της βιομηχανίας, ούτως ώστε αυτή να είναι συμβατή τόσο με την κατάταξη των σύγχρονων παραγωγικών μονάδων κατά τα διεθνή πρότυπα όσο και με τις κατηγορίες των ιστορικών βιομηχανικών κλάδων και των αντίστοιχων εργοστασίων, αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερης προσοχής και ενασχόλησης. Η κατηγοριοποίηση που επιλέχθηκε προέκυψε από τον συνδυασμό της ευρωπαϊκής «Στατιστικής Κατηγοριών Οικονομικής Δραστηριότητας» (ΣΤΑΚΟΔ) με τις κατηγορίες των ιστορικών καταλόγων της βιομηχανίας.

Επιπρόσθετα, προκειμένου οι πληροφορίες (μεταδεδομένα) που αποτυπώνονται στα Δελτία να εντοπίζονται και να ανακτώνται εύκολα, αλλά και για να πληρούνται οι βασικές προδιαγραφές διαλειτουργικότητας του ψηφιακού αυτού αρχείου

με άλλες συναφείς βάσεις δεδομένων, η κωδικοποίηση των πεδίων εφαρμόζει το πρότυπο περιγραφής ψηφιακών αντικειμένων «Dublin Core» και ακολουθεί το πρωτόκολλο «Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting» (OAI-PMH) που ορίζεται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.

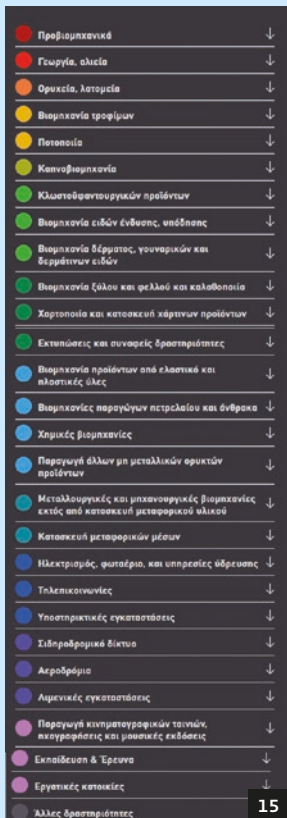
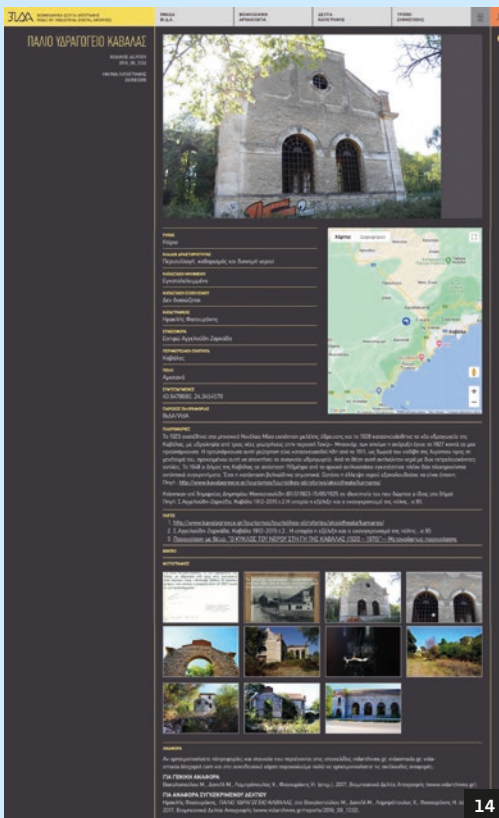
Τέλος, για τις γεωγραφικές συντεταγμένες (γεωγραφικό μήκος και γεωγραφικό πλάτος) χρησιμοποιείται το σύστημα της Google λόγω της ευρύτατης χρήσης του από τα κινητά τηλέφωνα, με σκοπό τη μεγαλύτερη δυνατή διευκόλυνση της επιτόπιας καταγραφής. Κάθε καταγραφή περιλαμβάνει:

- Το συμπληρωμένο τυποποιημένο δελτίο καταγραφής με στοιχεία για την τοποθεσία, το είδος, την κατάσταση, τη χρήση του βιομηχανικού χώρου, τεκμηριωμένο με βιβλιογραφία και πιθανές μαρτυρίες.
- Φωτογραφική (ή και πιθανόν κινηματογραφική) τεκμηρίωση και παρουσίαση.
- Εντοπισμό του χώρου στον χάρτη με παροχή γεωγραφικών συντεταγμένων.

Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της προσπάθειας καταγραφής αποτελεί ο χάρτης, ο οποίος βοηθά τους επισκέπτες να περιηγηθούν στην περιοχή ενδιαφέροντός τους και να αναζητήσουν βιομηχανικά κατάλοιπα. Χρώματα και λεπτομερείς κατηγορίες βοηθούν στην ανεύρεση του μνημείου ή της ομάδας μνημείων που ερευνά ο κάθε ενδιαφερόμενος.

Ο ιστότοπος είναι προσίτος και στους μη εξειδικευμένους χρήστες, με αποτέλεσμα η συνεισφορά τους στη συλλογή πληροφοριών και ταυτοποιήσεων των παλιών βιομηχανικών μονάδων να είναι σημαντική για τη συμπλήρωση των δελτίων.

Η επικοινωνία με πληθώρα ερευνητών ή μη ειδικών οι οποί-







16



17

**16**  
Εργαζόμενοι μπροστά από τη νότια πτέρυγα του εργοστασίου Κεραμεία Χίου, περ. 1935. Αρχείο Ευανθίας Κλαδιά, [https://vidarchives.gr/reports/2018\\_10\\_90](https://vidarchives.gr/reports/2018_10_90).

**17**  
Άποψη των Κεραμείων Χίου.  
Η. Φασουράκης.

οι κατέχουν πληροφορίες για τα βιομηχανικά κτίσματα της περιοχής τους ήταν και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική. Κυρίως συνεισφέρουν τοπικές ομάδες από όλη τη χώρα, που έχουν δημιουργήσει τις δικές τους σελίδες στο Facebook, διαδραστικά αρχεία γεμάτα πληροφορίες, φωτογραφίες ή αναμνήσεις σχετικά με την τοπική τους ιστορία. Σημαντική βοήθεια προσφέρουν επίσης ερευνητές και άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που διατηρούν ακόμη σχετικές μνήμες είτε από προσωπικά βιώματα είτε από ακούσματα. Οι εθελοντές-καταγραφείς είναι καταχωρημένοι στα αντίστοιχα δελτία. Τα δελτία αναρτώνται εκτός της πλατφόρμας και στην ομάδα της βιομηχανικής αρχαιολογίας του Facebook, όπως και στην τοπική ομάδα που προσέφερε βοήθεια.

Σήμερα έχουν αναρτηθεί εκατοντάδες δελτία, ενώ πολλά βρίσκονται στο στάδιο της συμπλήρωσης και της επεξεργασίας.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα καταγραφής αποτελούν τα κεραμεία Χίου «ΕΛΕΦΑΣ».

Οι εγκαταστάσεις των άλλοτε ακμαίων Κεραμείων Χίου ΑΕ «ΕΛΕΦΑΣ», βρίσκονται νοτιοδυτικά της περιοχής του Μέγα Λιμνιώνα, δίπλα στη θάλασσα. Ο χώρος προσφερόταν για την δραστηριότητα καθώς διέθετε χώμα άριστης ποιότητας, άφθονο νερό και εύκολη θαλάσσια μετακίνηση των εμπορευμάτων.

Το εργοστάσιο ιδιοκτησίας οικογένειας Μίχαλου, που συγχώνευσε δύο προϋπάρχουσες υποτυπώδεις μονάδες παραγωγής τούβλων, λειτούργησε από το 1925 μέχρι το 1988. Παρήγαγε ημερησίως περί τα 20.000 τούβλα και 36.000 κεραμίδια, απασχολούσε 350 άτομα μόνιμο προσωπικό και εξυπηρετούσε τις αγορές του Αιγαίου πελάγους, μέχρι και την Κύπρο.

Την ανέγερση του εργοστασίου ανέλαβε γερμανική εταιρεία σε σχέδια των μηχανικών Dresden, Peretti και Funk, με πρωτοποριακή για την εποχή κατασκευή. Το συγκρότημα περιλάμβανε χώρους εργοστασιακούς, διαμονής και βοηθητικούς. Το κτίριο του εργοστασίου, σχήματος Π, αποτελούνταν από τριώροφες πτέρυγες σπλισμένου σκυροδέματος. Στο ισόγειο

βρίσκονταν οι κάμινοι τύπου Hoffmann και στους ορόφους οι χώροι ξήρανσης. Αρχικά λειτουργούσαν με λιθάνθρακα και λιγνίτη και αργότερα με πετρέλαιο. Τα κτίρια διαμονής (οικίες διευθυντή, αρχιμηχανικού, τελωνοσταθμάρχη) και τα βοηθητικά κτίρια (γραφεία, καντίνα, ναϊσκος του Αγ. Νικολάου) βρίσκονταν στην είσοδο του συγκροτήματος.

Σιδηροδρομικό δίκτυο τύπου Ντεκοβίλ συνέδεε το εργοστάσιο, τον μόλο και τον χώρο εξαγωγής του χρώματος, δυτικά του εργοστασίου.

Μεταπολεμικά έγιναν προσπάθειες εκσυγχρονισμού, χωρίς όμως πάντα τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το εργοστάσιο έκλεισε για οικονομικούς λόγους το 1988 και μέρος του μηχανολογικού εξοπλισμού πωλήθηκε ως παλιοσιδέρα. Τελικά το 2006 ο χώρος εξαγοράστηκε για να δημιουργηθεί ξενοδοχειακή μονάδα, αλλά παραμένει σε εγκατάλειψη.

Η καταγραφή και η τεκμηρίωση των βιομηχανικών καταλοίπων της χώρας μας αποτελεί και το πρώτο σημαντικό βήμα για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, αναπόσπαστο μέρος της οποίας αποτελεί και η βιομηχανική κληρονομιά.

Η ανάπτυξη/ολοκλήρωση αυτής της βάσης δεδομένων αποτελεί υπόβαθρο που θα προαγάγει τον επιστημονικό διάλογο, θα ενθαρρύνει και θα αναπτύξει πρωτοβουλίες για την προστασία της βιομηχανικής μας κληρονομιάς. Πέρα όμως από τη χρησιμότητά της ως ερευνητικού εργαλείου και όχι μόνο, η σημαντικότητά της έγκειται στη δυνατότητα που δίνεται στον καθένα μας να γίνει «καταγραφέας» και αφηγητής μίας ιστορίας που δεν έχει απασχολήσει αρκετά ως τώρα το κοινωνικό σύνολο, η οποία όμως αποτελεί σημαντικό κομμάτι της συλλογικής μνήμης του τόπου και αδιαμφισβήτητα έναν από τους συνδετικούς κρίκους της μακραιώνης ιστορικής πορείας της χώρας μας.

## Βιβλιογραφία

Βακαλοπούλου Μ. / Δανιήλ Μ. / Λαμπρόπουλος Χ. / Φασουράκης Η., «Χαρτογραφώντας τη Βιομηχανική Κληρονομιά της Ελλάδας με τη βοήθεια των ψηφιακών τεχνολογιών. Οι δυνατότητες και τα όρια άτυπων ομάδων εθελοντών: η εμπειρία της ομάδας ΒΙ.Δ.Α.», 50 *Συνέδριο της Εταιρείας Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΣΔΙΑΠΟΚ)*, 22-23 Νοεμβρίου 2019, Αθήνα (προφορική ανακοίνωση).

Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής (Vault of Industrial Archives), [www.vidarchives.gr](http://www.vidarchives.gr).

Cossons N., «Industrial Archaeology: the challenge of evidence», *The Antiquaries Journal* 87 (2007), σ. 1-52.

Λαμπρόπουλος Χ. / Βακαλοπούλου Μ. / Δανιήλ Μ. / Μαυροειδή Μ. / Φασουράκης Η., «www.vidarchives.gr: η μετεξέλιξη του ιστότοπου της εταιρείας ΒΙ.Δ.Α.», 40 *Πανελλήνιο Συνέδριο Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς - EuroMed 2021*, 30 Σεπτεμβρίου-3 Οκτωβρίου 2021 (αναρτημένη ανακοίνωση).

Λαμπρόπουλος Χ. / Βακαλοπούλου Μ. / Δανιήλ Μ. / Φασουράκης Η., «ΒΙ.Δ.Α.: μια προσπάθεια

καταγραφής της ελληνικής βιομηχανικής κληρονομιάς», *Πολιτισμός 2030: Είναι η Τέχνη Πρωτεύουσα?* (συνάντηση της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης «Ελευσίνα 2021»), 8-11 Νοεμβρίου 2018, Ελευσίνα (προφορική ανακοίνωση): <https://wp.vidarchives.gr/wp-content/uploads/2021/04/Elеusis2021-Culture2030-BIDA.pdf>).

Lampropoulos C. / Vakilopoulos M. / Daniil M. / Kouremenou S. / Fassourakis I., «ΒΙ.Δ.Α.: An online collective platform for archiving Greek Industrial Heritage», *5th International Conference in Heritage Management*, 21-23 September 2018, Athens (προφορική ανακοίνωση): <https://wp.vidarchives.gr/wp-content/uploads/2021/04/BIDA-an-online-collective-platform-for-archiving-Greek-industrial-heritage.pdf>).

Mavroidi M., «VIDA, Reclaiming Industrial Heritage in Greece», *TICCIH Bulletin* 96 (2nd Quarter 2022), σ. 3-5.

Orange H., «Industrial Archaeology: Its place within the academic discipline, the public realm and the heritage industry», *Industrial Archaeology Review* 30/2 (2008), σ. 83-95.

The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage, 17 July 2003, *The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage* (TICCIH).

Φασουράκης Η., «Καταγραφή βιομηχανικής κληρονομιάς Ελλάδας. Μια νέα αρχή για τη ΒΙ.Δ.Α. / Recording industrial heritage of Greece. A new beginning for V.I.D.A. (ΒΙ.Δ.Α.)», *Πρακτικά συνεδρίου «Τα Κάστρα της Βιομηχανίας, Αποκατάσταση, Επανάταξη, Αξιοποίηση»*, 12-14 Μαΐου 2022, Θεσσαλονίκη.